

Yeganə Əli qızı Xanlarova⁸
NƏRİMAN HƏSƏNZADƏNİN NƏSRİ

N.Həsənzadə yaradıcılığını üç istiqamətdə davam etdirir:

1. Lirik şair; Onun lirikası incə, zərif hissələrdən toxunmuşdur. “Bu dünya nərdiyandır”, “Dünyanın ən sakit yeri”, “Məhəbbət” və s. şeirləri şairin yaradıcılığında maraqlı seçmələrdir.

2. Epik-dramatik poemalar; “Zümrüd quşu”, “Kimin sualı var?”, “Nəriman”, “Qız ürəyi” və s. epik-dramatik poemalarında tarix və müasirlik yüksək bədii həllini tapmışdır.

3. Mənzum dramlar; “Atabəylər”, “Bütün Şərq bilsin”, “Pompeyin Qafqaza yürüşü” və s. dram əsərlərində də bu cəhəti görürük.

Bunlardan başqa N.Həsənzadə olduqca dəyərli ədəbi-tənqidi, publisist məqalələr müəllifi kimi də geniş oxucu auditoriyasına malikdir. Nəriman Həsənzadənin tərcümeyi-halında da mərdanə və şairanə bir kövrəklik və müdriklik yaşayır. Bu mənada Nəriman Həsənzadənin lirikası ilə xarakteri, sənəti və ömür yolu bir-birini üzvi surətdə tamamlayır. N.Həsənzadə sözlə, sənətə, fikrə, düşüncəyə dəyər verən böyük sənətkardır.

Nəriman Həsənzadə nəsr sahəsində xeyli əsərlər yazmayıb. Onun nəsr yaradıcılığına xırda hekayələrini və “Nabat xalının çörəyi” povesti nümunəyə görə bəlik. Şeirləri, poeziyası, poemalarında böyük sənətkarlıq qabiliyyəti göstərən şairə Nabat xalının çörəyi” povesti də böyük şöhrət qazanıb.

Maraqlıdır ki, “Nabat xalının çörəyi” povesti geniş ictimai maraq doğuraraq geniş oxucu kütləsi tərəfindən sevilmiş, əsər bir sıra xarici dillərə tərcümə olunmuşdur. Müəllif povestin həm yazılmasında, həm də nəşrində görkəmli tənqidçi-ədəbiyyatşünas, professor Akif Hüseynovun xidmətlərini qeyd edir: “Əslində bu əsəri Akif Hüseynov üzə çıxardı. Bəlkə də heç vaxt yazılmayacaqdı”... Avtobiografik məzmununa malik “Nabat xalının çörəyi” povesti yalnız böyük bir şairin cəmiyyət üçün həmişə maraqlı olan tərcümeyi-halı ilə tanışlıq imkanı verdiyi üçün deyil, həm də dövrün kiçik bir fəhlə qəsbəsindəki insan münasibətlərini yüksək səmimiyyətlə təsvir etməsi, həyatın bilavasitə özündən gələn canlı və təbii xarakterlər təqdim etməsi ilə maraqlıdır.

Əsərdə hər obrazın daxili dünyasını xüsusi incəliklə yarada bilən müəllif “Nabat xalının çörəyi”ndə elə məqamlara, epizodlara müraciət edir, elə təfərrüatlar verir ki, adi insanların gördükləri işlərin nə qədər qeyri-adi, nə qədər tarixi olduğuna inanmaq, sadəcə, mümkün deyil...

Povestdə Nəriman Həsənzadənin fikir dünyası, fikir fəlsəfəsi əsər boyu davam edir. Moskvada bir otaqda aspirantura oxumaq üçün tələbə yoldaşı olan, sonralar xalq şairi Xəlil Rza Ulutürk hələ gənclik illərindən N.Həsənzadənin düşündürücü qələmi olduğunu yaqın etmiş və yazmışdı: “Nəriman Həsənzadə fikir və mənə şairidir... Həyatda son dərəcə zərif, incə, həssas və bəzən həddindən artıq həlim, yumşaq tanıdığımız Nəriman Həsənzadə bədii yaradıcılıq aləmində kompromis tanımır. O, son dərəcə mərd və prinsipaldır...” (3, s. 1).

“Nabat xalının çörəyi povesti” səmimiyyət üzərində yazılmış bir əsərdir. Nəriman Həsənzadənin danışmaq tərzində də səmimiyyət qəbənq müşahidə olunur. Danışmaq tərzindəki səmimi etiraflar, həzinlik, axıcılıq, kövrəklik şairin lirikasında olduğu kimi, nəsrinə də siraat edib. Ümumiyyətlə Nəriman Həsənzadənin yaradıcılığını oxuduqca sanki bütün sözlər musiqi notu üstündə köklənmişdir. N.Həsənzadə həyata və insanlara, bəşəriyyətə xüsusi humanizm ideyasını əsərlərindəki obrazların simasında yarada bilib. Oxucu hadisələrə hissiz-həyəcansız yanaşa bilmir. Gah sevinir, gah kövrəlir. Bütün bu hadisələrin mərkəzində Qiyam obrazı dayanır. Qiyam Nəriman Həsənzadənin prototipi kimi səciyyəyəldir. Nəriman Həsənzadənin tərcümeyi-halında da mərdanə və şairanə bir kövrəklik və müdriklik yaşayır. Müəyyən epik cizgilər Nəriman Həsənzadənin şeirlərində müşahidə edilməkdədir. Əvvəla, şairin təhkiyəsində epik üsulun əlamətləri vardır: “Mən soni sevəndə yaz havasıydı”; “Evimdə piano çalınmır nə zamandı”; “Şəhərdən ayrılıb mən bağa göldim”; “Sən baxdın həsrətlə, həssədlə mənə” və sair. Lakin Nəriman Həsənzadə ifadə etdiyi epik anı dərhal poetik cəhətdən mənalıdır. Lirikanın içində əridir. Buna görə də epik əlamət təsvirçiliyə aparmayıb, lirikanı zənginləşdirən keyfiyyətə çevrilir. Hətta şairin bəzi şeirləri müəyyən həyat əlamətinin, müşahidə olunan epik lövhənin lirik baxımdan mənalıdır. Epik lövhəsi təsiri bağışlayır. Amma şairin təqdimatında həmin epik lövhə insanı heyran edəcək, həyəcanlandıracaq və düşündürəcək qədər lirik bir obraz səviyyəsinə yüksəlir.

Məlumdur ki, Nəriman Həsənzadə özünü şair kimi təsdiq edib. Lakin onun pyeslərində ortaya qoyduğu sənətkarlıq qüdrətinə nəsr əsərlərində də rast gəlmək olur. Nəriman Həsənzadənin son dövrlərdə 7 cildlik Seçilmiş əsərləri çap olundu. Onlardan birinci cildə şairin şeirləri, ikinci cildə poemaları, üçüncü cildə pyesləri, dördüncü cildə nəsr, beşinci cildə elmi əsərləri, altıncı cildə publisistik əsərləri, yeddinci cildə isə məktublar, tərcümələr, aforizmləri daxil edilmişdir. Nəriman Həsənzadənin dördüncü cildə daxil edilmiş nəsr əsərlərinin içində “Nabat xalının çörəyi”

povesti və kiçik həcmli hekayələri daxil edilmişdir. Göründüyü kimi, Nəriman Həsənzadə nəsr sahəsində yazdığı əsərlər say etibarilə azlıq təşkil edir. Lakin “Nabat xalının çörəyi” povestinin ona gətirdiyi şöhrət heç də yazıçılara hansısa əsərinə görə qazandığı şöhrətdən az deyil. “Nabat xalının çörəyi” rus, gürcü, türk, çex dillərinə tərcümə edilib (2, s. 235).

Povestdə görünən əsas mövzu, demək olar, məhəbbətdir. Povestdə bir gəncin – Qiyamın dünyaya gəldiyi ilk anından hər günü, gündəliklərini izləmək olur. Qiyam bir yaşında ikən atasını itirir. Və bununla da Qiyamın həyatının çətin günləri başlanır. O anası ilə tənha qalır. Anası Nabat xala ona həm ata, həm də ana olur. Qiyam həmişə kasıb dolanıblar. Nabat Alməhəmməd kişinin ailə qurduğu ikinci qadın idi. Qaribəsi bu deyil. Qaribə görünən budur ki, Nabatın iyirmi dörd yaşında olanda, Alməhəmməd kişinin altmış iki yaşında olubmuş. Bəs bu dəfə Alməhəmməd kişinin ailə qurmasına səbəb olan nə imiş? Məhəbbət! Verdiyimiz bu cavabı elə povest başlayan kimi duymaq olur. Atasını Alməhəmməd kişinin Nabata yazdığı məktubdan oxuduqlarımız belədir: “Nabat, həm istəyirəm qəlib yanımda otursan, həm də istəyirəm buraya heç gəlməyəsən. Axı mən də insanam. Hamı eyni düşüncəyə. Böyük qızmla yaşdsan, Nabat. Sənin də iyirmi dörd yaşın var, onun da. Mən bu il altmış ikini adlayıram. Toya, yasa səninlə birlikdə gedə bilmirəm. Bəlkə, sən daha çox xəcalət çəkirsən. El ağzı zurnadı. Bəşdün dilinə qurtardı. Onsuz da qohumların, doğmaların səni evə gətirəndən sonra məndən üz döndəriblər. Onları başa mənə nə hövsələm var, nə vaxtım. Sən öz yaşına uyğun geyinmək istəmirsən. Amma mən o parçaları sənə almışam. Tikdir deyirəm, tikdirirsən. Mənə yaraşmaq, bir az yaşlı görünmək istəyirəm. Bilmirəm, bir yerdə nə qədər yaşayacağıq. Bəlkə, səni tək qoyub gedəcəyəm. Bəlkə məndən sonra sənin vəziyyətin çətinləşəcək. Hamı səndən üz döndərəcək. Nə deyim, belə olacağına, mənim bəxtimin gözü kor olsun.

Bir para adamlar nə mənə, nə də mənim sənə dediklərimi başa düşə bilirlər. Bunun üçün dönüb mənə olmalıdırlar. Amma bütün türk sözlərini, onu bilirəm ki, çox demək istəmişəm. Demək istəmişəm ki, sən mənim qismətimə çıxmasan. Amma bir az gec. Ürəyim dillilik eləsə də, dilim ürəksiz olub. Səni də...” (2, s. 13). Atasını Alməhəmməddən anasına –Nabata yadigar qalmış bu yarımqız məktubu oxuyarkən məlum olur ki, sevginin yaşı yoxdur. Povestdə Alməhəmməd kişinin adı çəkilir. Qiyam onun haqqında sadəcə xatirələrində yazır. Amma povestin əsas obrazları Qiyam, Nabat, Fərəhdir. Povestdə hadisələr əsas etibarilə bu obrazların ətrafında cərəyan edir. Qiyam-Nabat, Qiyam-Fərəh. Düzüdü, başqa obrazlar da vardır.

Povestdə Fərəc kişi obrazı ilə bağlı əhvalat da maraqlıdır. Əsər boyu hadisələr maraqlı verilmişdir. Belə ki, Fərəc kişiyə bostanı var. Bostanın yanı ilə gedərkən Qiyam və Möhlət qərar gəlirlər ki, bir yetişmiş iri qarpız dərsinlər. Qarpızı yeyib sonra da qabığına üstünə adlarını yazırlar. “Axırncı dərsdə bizi müəllimlər otağına çağırıldı. Coğrafiya müəllimi adımızı çəkirdi. Həm coğrafiya müəllimimiz, həm də dərs hissə müdirimiz üstümüzə açıqlandı.

- Ayıb olsun, yayın istisində bu qoca kişini buraya gətirmisiniz. Adınızı divar qəzetinə yazdıracağam. Məktəbdən qovduracağam, asdıracağam, kəsdirəcəyəm...<...> Müəllim bizi qovdurmadı” (2, s. 31). “Bostançı Fərəc sonra deyibmiş ki, Qiyamdan götürürəm. Möhlətləgilin öz bostanları var” (2, s. 33).

Uşaqlığımda baş vermiş bu hadisələrin davamını Qiyamın gənclik vaxtlarında oxuyuruq. Belə ki, tələbə ikən tətil kəndə qayıdanda Fərəc baba qoltuğunda qarpız içəri girdi: “Qiyam özü gedib onu qucaqladı. Öpüşdülər. Kişinin qaşları, kirpikləri ağappaq ağarmışdı. Elə bil göydən onun üstə ağappaq un ələnmişdi.

Qiyam qolundan tutub oturtdu.

- Nə zəhmət çəkirdin, Fərəc baba. Məni lap utandırırınız.

- Yox, oğul. O dünyaya halal getmək istəyirəm. Bu dünyada heç kəsin xətrinə dəyməmişəm. Eşitdim gəlibmiş. Bu qara xunudan ötrü sənin körpə xətrinə dəymişəm. Mən elə bildirdim, səni görməyib dünyadan köçəcəyəm. Allahımdan razıyam, oğul, bizi bir də görüşürdü. Adam yaşa olduqca, qocaldıqca sümüyü də kövrəlir, ürəyi də” (14, s. 152).

Povestdə əsas obrazlardan biri Fərəhdir. Povest boyunca Qiyam-Fərəh xətti təbii, canlı lövhələrlə işlənmişdir. Qiyamın Ana məhəbbəti kimi, Qiyamın Fərəhə olan sevgisi də povestin əsas hadisələri kimi cərəyan edir. Fərəh Qiyamın dostu, sırdaşı, sevgilisiydi. Onlar pak bir məhəbbətlə bir-birini sevir, bir-birinə sadiq idilər. Povestin sonu Qiyamla Fərəhin nişanlanması barədə oxuyuruq. Bu nikbinlik oxucunu sevindirir. Lakin Qiyam əsarətdə ikən anasını itirir. Bu kədər isə oxucunu qəmə bürüyür. Ümumiyyətlə Qiyamın həyatı real hadisələr əsasında yazılmışdır.

Yaradılan hər hansı bir obraz, onun daxili dünyası, hadisələr hədsiz dərəcədə maraqlıdır.

Povestin əsas ideyası məhəbbətin ülviliyidir. Burada anaya məhəbbət, qadına məhəbbət, insanlara məhəbbət əsas ideya kimi götürülmüşdür.

Nəriman Həsənzadə hekayələrində, istər povestində obrazlar aləminin hər birində mərdlik var. İstər Qaçaq Kərəm, istər İsrail ağa, istər Qiyam, Nabat ana, bostançı Fərəc baba, Səriyyə bacı və sair qarşılaşdığımız bu və digər obrazların hər biri mərdirdir. Maraqlısı odur ki, bu obrazlar həyatdan götürülmüş obrazlardır.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Həsənzadə N. Mənim nigahımı pozdu təbiət. Bakı, “Yazıçı” nəşriyyatı, 1989.
2. Həsənzadə N. Seçilmiş əsərləri. 7 cildə. C. 4. Bakı, “Promotey” nəşriyyatı, 2010. 260 s.
3. http://anl.az/el/emb/N.Hesen-zade/gorkemli_shexler.html

Açar sözlər: Nəriman Həsənzadə, nəsr, tənqidi söz

Key words: Nariman Hasan-zade, prose, critical word

Ключевые слова: Наримана Гасанзаде, проза, критическое слово

⁸ Bakı Dövlət Universiteti Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru. y.a.87@mail.ru

MƏRUZƏ VƏ MƏQALƏLƏR –ДОКЛАДЫ И СТАТЬИ

Nariman Hasanzade's prose Summary

This article is about "Aunt Nabat's bread" - the narrative of Nariman Hasanzada. The work is autobiographical, so it tells about the poet's own life. This work was loved by readers and translated into many languages.

Проза Наримана Гасензаде Резюме

Это статья о повести Н.Гасанзаде "Хлеб тети Набат". Произведение автобиографичное, то есть повествует о жизни поэта. Это произведение, полюбившееся читателям переведен на многие языки.

RƏYÇİ: dos. E.Vəliyeva